

**FOLKETINGETS
OMBUDSMAND**

3. december 2018

Endelig rapport

**Tilsyn med handicap-
tilgængeligheden på
brevafstemningsstedet
Borgerservice i Odense
Kommune
den 9. november 2017**

Indholdsfortegnelse

03-12-2018

1. Indledning.....	3
2. Grundlaget for ombudsmandens tilgængelighedstilsyn.....	3
3. Regler om tilgængelighed	4
3.1. Særligt om byggelovgivning mv.	4
3.2. Særligt om FN's Handicapkonvention.....	5
3.3. Særlige regler om brevafstemning	5
4. Odense Kommunes hjemmeside	6
4.1. Information om den faktiske tilgængelighed til Borgerservice og om tilgængeligheden til hjemmesiden.....	6
4.2. Information om valget	9
5. Adgangen til stemmelokalet.....	10
5.1. Velkomststander	10
5.2. Lokalet.....	13
6. Stemmerum.....	13
7. Hjælp til at afgive stemme.....	21
8. Opfølgning.....	21

Dok.nr. 18/00090-18/HA/gms

1. Indledning

Ombudsmanden foretog den 9. november 2017 et uvarslet tilsyn af tilgængeligheden på brevafstemningsstedet Borgerservice, Skulkenborg 1 i Odense Kommune i forbindelse med kommunal- og regionsvalget den 21. november 2017. Besøgsholdet bestod af afdelingschef Morten Engberg, fuldmægtig Hanne Nørgård og konsulent Anders J. Andersen. Derudover deltog Helle Riley fra Dansk Blindesamfund som konsulent med synshandicap.

Tilsynet bestod af en samtale med personalet i Borgerservice samt en rundgang i de lokaliteter, en borger med handicap kommer i berøring med i forbindelse med afgivelse af sin brevstemme.

En foreløbig udgave af min rapport om tilsynet blev den 3. juli 2018 sendt til Odense Kommune med henblik på, at kommunen kunne få lejlighed til at fremkomme med eventuelle bemærkninger om de faktiske forhold og med anmodning om oplysninger mv. om nærmere angivne forhold.

Med brev af 15. august 2018 modtog jeg kommunens svar. Kommunens svar og bemærkninger til den foreløbige rapport er indarbejdet på relevante steder.

Under besøget blev det oplyst, at Borgerservice inden for de 2 følgende uger skulle flytte til en ny adresse. På den baggrund besluttede jeg, at jeg ikke i denne rapport ville forholde mig til adgangs- og parkeringsforholdene samt toiletfaciliteterne i Skulkenborg 1. Det bemærkes, at Odense Kommune har oplyst, at den nye adresse på Borgerservice er Borgernes Hus, Østre Stationsvej 15 i Odense.

2. Grundlaget for ombudsmandens tilgængelighedstilsyn

Efter § 7, stk. 1, i lov om Folketingets Ombudsmand (lovbekendtgørelse nr. 349 af 22. marts 2013) omfatter ombudsmandens kompetence alle dele af den offentlige forvaltning. Efter lovens § 18 kan ombudsmanden undersøge enhver institution eller virksomhed samt ethvert tjenestested under ombudsmandens virksomhed. Folketingets Ombudsmand foretager løbende tilsynsbesøg på offentlige institutioner, f.eks. fængsler, arresthuse, psykiatriske afdelinger og sociale botilbud.

Folketinget vedtog den 2. april 1993 beslutningsforslag B 43 om ligestilling og ligebehandling af mennesker med handicap med andre borgere. Folketinget bad ved beslutningen Folketingets Ombudsmand om at "følge udviklingen i ligebehandlingen og eventuelt meddele påtale, hvor dette er muligt inden for

ombudsmandens kompetence". I forbindelse med behandlingen af folketingsbeslutning B 15 af 17. december 2010, der vedrører Folketingets gennemførelse af FN's Handicapkonvention i 2010, blev ordningen bekræftet.

Folketingets Ombudsmand foretager som en del af sit arbejde på handicapområdet tilsyn med offentlige bygninger, særligt med handicaptilgængelighed for øje. Tilsynene omfatter normalt bygningernes tilgængelighed for alle brugere af bygningerne. Formålet med tilsynene er dels generelt at følge udviklingen på området for tilgængelighed for mennesker med handicap og derved indvinde erfaringer om det mere generelle arbejde på området, dels i konkrete tilfælde at påpege fejl og mangler, hvor det er nødvendigt.

3. Regler om tilgængelighed

Grundlaget for ombudsmandens vurderinger i tilsynssager som den foreliggende er de gældende regler på området, herunder særligt byggelovgivningen, FN's standardregler om lige muligheder for handicappede, FN's Handicapkonvention og Statens Byggeforskningsinstituts (SBI) anbefalinger, herunder SBI's tjeklister.

Ombudsmanden har desuden mulighed for at foretage vurderinger ud fra almenmenneskelige og humanitære synspunkter, jf. § 18, 2. pkt., i lov om Folketingets Ombudsmand.

3.1. Særligt om byggelovgivning mv.

Af § 1 i byggeloven (lovbekendtgørelse nr. 1178 af 23. september 2016) fremgår det, at formålet med loven bl.a. er at fremme handicaptilgængelig indretning af bebyggelser. Af § 2 følger, at loven bl.a. gælder, når der opføres nye bebyggelser, ved tilbygning og ved væsentlige ombygninger/ændringer.

Bygningsreglementet er en bekendtgørelse, som specificerer, hvad byggeloven kræver.

Bygningsreglementet 2015 (BR15) – indeholdt i bekendtgørelse nr. 1028 af 30. juni 2016 med senere ændringer – var gældende på tidspunktet for tilsynsbesøget. Bygningsreglementet 2018 (BR18) – indeholdt i bekendtgørelse nr. 1615 af 13. december 2017 – trådte i kraft den 1. januar 2018. Frem til den 30. juni 2018 er det muligt at vælge at anvende BR15 ved ansøgning om byggetilladelse. Fra og med den 1. juli 2018 kan der alene søges om tilladelse efter BR18.

Det er kravene i det bygningsreglement, der var gældende på det tidspunkt, hvor der blev søgt om byggetilladelse, eller hvor byggeriet blev anmeldt, eller

– hvis byggeriet ikke krævede tilladelse eller anmeldelse – hvor byggeriet blev påbegyndt, som finder anvendelse (jf. dog § 565, stk. 4, i BR18).

Til bygningsreglementerne findes der vejledninger. Vejledningerne til BR18 er under udarbejdelse.

Statens Byggeforskningsinstitut (SBI) udgiver anvisninger om, hvordan man løser opgaver inden for et givent område (fx i forhold til tilgængelighed) i overensstemmelse med god praksis.

SBI's tjeklister på forskellige områder giver overblik over relevante bestemmelser fra bygningsreglementet, vejledninger og SBI's anvisninger.

3.2. Særligt om FN's Handicapkonvention

Det følger af FN's Handicapkonventions artikel 9, at deltagerstaterne skal træffe passende foranstaltninger til at sikre, at personer med handicap på lige fod med andre har adgang til de fysiske omgivelser og transportmuligheder, den information og kommunikation og de øvrige faciliteter og tilbud, der er åbne for eller gives offentligheden. Dette omfatter bl.a. identifikation og afskaffelse af hindringer og barrierer for tilgængelighed til bl.a. bygninger, veje, transportmuligheder og andre indendørs- og udendørsfaciliteter, herunder skoler, boliger, sygehuse og andre sundhedsfaciliteter og arbejdspladser, ligesom det omfatter informations- og kommunikationstjenester mv.

3.3. Særlige regler om brevafstemning

Særligt i forbindelse med tilsynsbesøget på brevafstemningsstedet har grundlaget for ombudsmandens vurderinger været følgende regler og udgivelser:

- FN's Handicapkonventions artikel 29, hvor det bl.a. fremgår, at deltagerstaterne skal sikre, at personer med handicap effektivt og fuldt ud har mulighed for at afgive deres stemme bl.a. ved:
  - at sikre, at stemmeprocedurer, afstemningsfaciliteter og valgmateriale er passende, tilgængelige og lette at forstå og anvende.
- Lovbekendtgørelse om kommunale og regionale valg (lovbekendtgørelse nr. 1089 af 26. september 2017, nu lovbekendtgørelse nr. 250 af 3. april 2018).
- Bekendtgørelse om hjælpemidler, der skal stilles til rådighed ved stemmeafgivning (bekendtgørelse nr. 1066 af 12. september 2017).
- Vejledning om afholdelse af kommunale og regionale valg tirsdag den 21. november 2017 (vejledning nr. 9624 af 3. juli 2017).

- SBI's tjekliste for stemmebokse (version 2, april 1999).
- Udgivelsen "Tilgængelighed til valg for personer med funktionsnedsættelse" (Center for Ligebehandling af Handicappede, udgivet i 2009, webudgave udgivet i 2013).

4. Odense Kommunes hjemmeside

4.1. Information om den faktiske tilgængelighed til Borgerservice og om tilgængeligheden til hjemmesiden

På Odense Kommunes hjemmeside var der forud for besøget ingen oplysninger om tilgængelighed til Borgerservice, Skulkenborg 1. På hjemmesiden var der således ikke anført oplysninger om parkerings- og toiletforhold for personer med handicap. Jeg kunne konstatere på kommunens hjemmeside, at der heller ikke ved afgivelse af den foreløbige rapport var sådanne oplysninger vedrørende tilgængeligheden til Borgerservice, Østre Stationsvej 15.

I min foreløbige rapport anførte jeg også, at det ikke var (og er) muligt at få læst hjemmesidens tekst højt via eksempelvis det program, der kan hentes på Digitaliseringsstyrelsens hjemmeside www.adgangforalle.dk.

Jeg skrev videre, at det var min opfattelse, at en hjemmeside i forhold til tilgængelighed burde indeholde to spor:

"...

1. oplysninger om den faktiske tilgængelighed til institutionen, herunder bl.a. oplysninger om handicapparkering og toiletforhold for personer med handicap, og
2. selve indretningen af hjemmesiden, således at den også bliver tilgængelig for personer med f.eks. læse- og/eller hørehandicap. Jeg henleder i den forbindelse opmærksomheden på lovforslag L 126/2017, som er blevet fremsat på baggrund af Europa-Parlamentets og Rådets direktiv (EU) 2016/2102 af 26. oktober 2016 om tilgængeligheden af offentlige organers websteder og mobilapplikationer. Loven forventes at træde i kraft den 23. september 2018."

Jeg bad i den foreløbige rapport om oplysning om, hvilke overvejelser kommunen gjorde sig i anledning af den manglende information på hjemmesiden om parkerings- og toiletforhold for personer med handicap.

I svaret af 15. august 2018 har kommunen oplyst følgende om dette:

"Odense Kommune har noteret bemærkningerne fra Folketingets Ombudsmand, og Odense Kommune vil således i forbindelse med fremtidige valgbehandlinger sørge for, at der på kommunens hjemmeside findes en beskrivelse af den faktiske tilgængelighed for handicappede på kommunens brevstemmesteder samt på kommunens valgsteder. Dette samtidig for at sikre, at den enkelte vælger har mulighed for at tilrettelægge sin stemmeafgivning i forhold til handicaptilgængeligheden på det enkelte brevstemmested/det enkelte valgsted, jf. umiddelbart nedenfor.

...

På Borgernes Hus' hjemmeside er såvel parkeringsforhold som toiletfaciliteter beskrevet under henholdsvis 'Husets indretning' og 'Parkering' <https://borgerneshus.dk/statisk/find-borgernes-hus>.

For så vidt angår toiletfaciliteter fremgår det, at der er handicaptoilet i stueetagen.

Vedrørende parkering fremgår det, at Borgernes Hus ikke har egne parkeringspladser, herunder egne handicap-parkeringspladser. Det beskrives imidlertid, hvor den nærmere parkering, herunder handicap-parkering forefindes.

Det bemærkes i den sammenhæng, at Odense Kommune (...) tilbyder brevstemmeafgivning på flere lokaliteter i kommunen udover Borgernes Hus. Der er således mulighed for at vælge den lokalitet, som den enkelte vælger finder mest tilgængelig i forhold til parkering mv.

Tilsvarende tilbyder Odense Kommune i overensstemmelse med valglovgivningen mulighed for at brevstemme i eget hjem, såfremt den enkelte vælger på grund af sygdom eller manglende førerlicens ikke vil kunne møde frem på afstemningsstedet.

..."

Jeg har noteret mig det oplyste og foretager mig ikke mere i den anledning.

I den foreløbige rapport bad jeg også om oplysning om, hvilke overvejelser kommunen gjorde sig i anledning af den manglende mulighed for at få læst hjemmesidens tekst højt.

I svaret af 15. august 2018 har kommunen oplyst følgende om dette:

"Hjemmesidens indretning

...

Odense Kommune skal i den anledning henvise til kommunens hjemmeside under menuen 'Om Kommunen' og derefter 'Om hjemmesiden' <https://www.odense.dk/om-kommunen/om-hjemmesiden>, hvoraf følgende fremgår:

'Tilgængelighed for brugere med funktionsnedsættelse
Odense Kommunes hjemmeside følger de internationale retningslinjer for tilgængelighed fra W3C og dermed også de officielle danske retningslinjer (se Standard for tilgængelighed fra Digitaliseringsstyrelsen). God tilgængelighed er en forudsætning for, at brugere med funktionsnedsættelse kan benytte hjemmesiden på lige fod med andre.

Eksempler på god tilgængelighed på www.odense.dk er:

- Du kan navigere rundt uden en mus ved at tabulere sig frem
- Design og indhold er kodet og mærket op, sådan at du, hvis du f.eks. er synshandicappet eller ordblind, kan bruge din egen skærm-læser, syntetisk tale og punktskrift. Du kan også vælge at bruge den gratis skærm-læser, som Digitaliseringsstyrelsen stiller til rådighed på <http://www.adgangforalle.dk/>
- Kontrasterne på tekstfarve og baggrund er tilstrækkeligt tydelige
- Løsningen er robust og gengives fornuftigt i de mest hyppige browsere

Du kan ændre tekststørrelsen på hjemmesiden via indstillingerne i din browser. Vælg her funktionen 'Zoom'.

Hvis du vil forstørre teksten på hjemmesiden på en pc, skal du finde zoom-funktionen i din browser.

Ud over de muligheder, der findes i browseren for at forstørre teksten, findes der programmer, der yderligere kan forstørre indholdet på skærmen.

Som rådgiver på tilgængelighed har Odense Kommune brugt konsulentvirksomheden Sensus, der har specialiseret sig på området.'

Odense Kommune har umiddelbart forud for nærværende besvarelse testet, hvorvidt der er fejl på kommunens hjemmeside i forhold til at få tek-

sten oplæst via den gratis skærmlæser, som Digitaliseringsstyrelsen stiller til rådighed. Odense Kommune har ikke umiddelbart kunnet konstatere sådanne fejl.

Det er således Odense Kommunes opfattelse, at Odense Kommunes hjemmeside er tilgængelig for personer med læse- og/eller hørehandicap.”

Foranlediget af Odense Kommunes svar på dette punkt har jeg undersøgt emnet yderligere og kan konstatere, at min ovenfor gengivne opfattelse, om at hjemmesiden skal indrettes, således at den også bliver tilgængelig for personer med f.eks. læse- og/eller hørehandicap, beror på en misforståelse.

Det er herefter min opfattelse, at en hjemmeside i forhold til tilgængelighed bør indeholde disse to spor:

1. oplysninger om den faktiske tilgængelighed til institutionen, herunder bl.a. oplysninger om handicapparkering og toiletforhold for personer med handicap, og
2. at der på en central placering på hjemmesiden informeres om muligheden for at få læst hjemmesidens tekst højt. Jeg henleder i den forbindelse opmærksomheden på lov nr. 692 af 8. juni 2018 om tilgængelighed af offentlige organers websteder og mobilapplikationer. Loven trådte i kraft den 23. september 2018.

Jeg har noteret mig Odense Kommunes svar vedrørende tilgængelighed til hjemmesiden og foretager mig ikke mere i den anledning.

4.2. Information om valget

Af § 9, stk. 1, i bekendtgørelse om hjælpemidler, der skal stilles til rådighed ved stemmeafgivningen, fremgår det, at kommunen forud for begyndelsestidspunktet for brevstemmeafgivningen på bl.a. kommunens hjemmeside skal gøre vælgerne bekendt med muligheden for at benytte de i §§ 3-7 nævnte hjælpemidler ved brevstemmeafgivningen.

Forud for kommunal- og regionsvalget informerede Odense Kommune på sin hjemmeside om muligheden for brevstemmeafgivning.

Det fremgik bl.a. af denne information, at der ved brevstemmeafgivningen på Borgerservice ville være mulighed for at benytte hæve-sænke-bord, lup, filt-pen, en LED-lampe, hvis lysstyrke og farve kunne reguleres, samt et forstørrelsesapparat med skærm.

Jeg foretager mig på den baggrund ikke mere i anledning af dette punkt.

5. Adgangen til stemmelokalet

5.1. Velkomststander

Lige inden for hovedindgangen var der placeret en såkaldt velkomststander.

Ved tryk på standeren skulle borgeren angive, i hvilket ærinde borgeren var i Borgerservice, hvorefter borgeren ville blive tildelt et nummer i køen til den specifikke ydelse.

Højden på standeren blev målt til ca. 1,45 m (op til øverste knap). Knappen til angivelse af, at man ønskede at afgive en brevstemme, sad i en højde af ca. 1,40 m. Personalet i Borgerservice oplyste, at skærmen på standeren kunne sænkes 10-15 cm, men at dette ikke kunne ske manuelt.

Bygningsreglementet har siden 2008 indeholdt en bestemmelse om kravene til brugerbetjente anlæg. Den seneste udgave, BR18, har følgende ordlyd:

”§ 159. Brugerbetjente anlæg, herunder indkast til affaldssystemer, IT-standere, betalings- og selvbetjeningsautomater og lignende anlæg med offentligt tilgængelige servicefunktioner, skal opsættes, så brugerne kan betjene dem ved egen hjælp. Kravet anses som opfyldt, når det brugerbetjente anlæg er projekteret og installeret således, at:

- 1) Adgangsarealet frem til anlægget er mindst 1,30 m bredt og niveauforskelle i dette areal er udlignet.
- 2) Anlægget er placeret i en højde, så det kan benyttes af brugerne ved egen hjælp eller ved, at det kan hæves og sænkes.”

For så vidt angår højden på det brugerbetjente anlæg, er det i SBI's tjekliste vedrørende handicaptilgængelig udformning af brugerbetjente anlæg anbefalet, at alle taster mv. skal være anbragt mellem 0,38 og 1,37 m over gulvet.

På den baggrund anbefalede jeg i min foreløbige rapport Odense Kommune at sørge for, at den velkomststander, som jeg går ud fra, at kommunen har placeret i sin nye Borgerservice, lever op til disse krav og anbefalinger.

Jeg bad om kommunens bemærkninger hertil.

Kommunen har i brevet af 15. august 2018 anført følgende:

”Odense Kommune skal indledningsvist bemærke, at det er korrekt at den pågældende velkomststander nu er placeret i Borgerservice, Borgernes Hus.

Odense Kommune skal endvidere bemærke, at det desværre ikke er muligt at ændre i standerens højde. Det er alene nyere udgaver af standeren, der giver mulighed herfor.

Odense Kommune har således ikke mulighed for at regulere højden af den nuværende stander. Odense Kommune er ikke bekendt med, at standerens højde har skabt problemer i forhold til handicaptilgængeligheden.

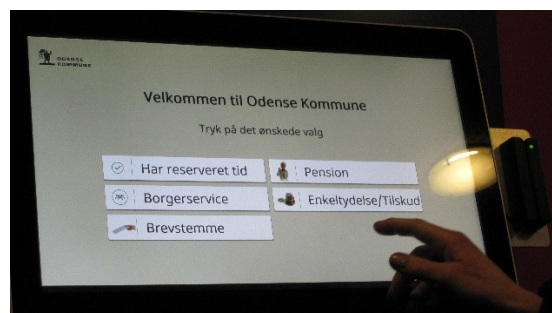
Når standeren på sigt skal udskiftes, vil Odense Kommune imidlertid være opmærksom på de anbefalinger, der opstilles af Sbi, og som gives i rapporten.

Odense Kommune har ikke aktuelt mulighed for at angive et tidspunkt for, hvornår standeren skal udskiftes.”

Jeg har noteret mig det oplyste. Jeg må forstå Odense Kommunes svar således, at standeren ikke – som oplyst under tilsynsbesøget – manuelt kan sænkes 10-15 cm. Idet jeg derfor kan forstå, at standeren i Borgerservice ikke opfylder de nævnte krav og anbefalinger, fastholder jeg min anbefaling om at sørge for en velkomststander, der lever op til disse krav og anbefalinger. I den forbindelse bemærker jeg, at det som nævnt ovenfor allerede i bygningsreglementet fra 2008 (pkt. 4.5, stk. 3) var et krav, at brugerbetjente anlæg skulle placeres i en højde, så de kunne betjenes af en person i kørestol. Jeg bemærker desuden, at de øvrige brevstemmesteder, hvor jeg den 9. november 2017 foretog et tilsyn af tilgængeligheden, enten har en velkomststander, som lever op til de nævnte krav og anbefalinger, eller har igangsat arbejdet med at skaffe en ny stander.

Jeg beder om inden 4 uger fra dateringen af denne rapport at blive informeret om, hvad min anbefaling til Odense Kommune har ført til.

Skærmen på standeren bestod på besøgstidspunktet af en lysegrå baggrund med hvide bjælker (knapper), som hver især var påført sort skrift. Konsulenten med synshandicap bemærkede, at det kunne være svært for svagtseende at anvende standerens funktioner. Det ville således være en fordel med en fed skrift på bjælkerne, som derudover bør have en kontrastfarve i forhold til baggrundsfarven på skærmen.

Velkomststander i Borgerservice

Jeg anbefalede på den baggrund i min foreløbige rapport, at Odense Kommune sørger for, at svagtseendes adgang til at anvende standerens funktioner bliver forbedret. Jeg henviste i øvrigt til SBI's tjekliste vedrørende handicaptilgængelig udformning af brugerbetjente anlæg, hvor det anbefales, at der skal være god kontrast mellem farven på tal/bogstaver og farven på taster/knapper.

Jeg bad om kommunens bemærkninger hertil.

Af kommunens svar af 15. august 2018 fremgår følgende:

”Odense Kommune har på baggrund af Folketingets Ombudsmands tilsyn og bemærkningerne i den forbindelse rettet henvendelse til leverandøren af standeren med henblik på at få oplyst, hvorvidt det er muligt at få ændret på såvel standerens knapper som baggrundsfarven på skærmen.

Odense Kommune har i den forbindelse fået oplyst, at leverandøren vil medtage kommunens ønske i forbindelse med en eventuel opdatering af standerens software.

Odense Kommune har ikke aktuelt mulighed for at angive et tidspunkt for, hvornår standeren opdateres med kommunens ønske.

Når standeren på sigt skal udskiftes, vil Odense Kommune imidlertid tilsvarende være opmærksom på de anbefalinger, der opstilles af SBI, for så vidt angår farver mv. på skærmen.”

Jeg har noteret mig det oplyste. Jeg fastholder imidlertid min anbefaling om at sørge for, at velkomststanderen lever op til de nævnte anbefalinger. I den forbindelse bemærker jeg, at de øvrige brevstemmesteder, hvor jeg den 9. november 2017 foretog et tilsyn af tilgængelighed, alle har igangsat arbejdet

med at sørge for, at svagtseendes adgang til at anvende standerens funktioner bliver forbedret. Jeg beder om inden 4 uger fra dateringen af denne rapport at blive informeret om, hvad anbefalingen har ført til.

5.2. Lokalet

Af pkt. 8.2.3.5 i vejledning om afholdelse af kommunale og regionale valg tirsdag den 21. november 2017 fremgår det, at det vil være hensigtsmæssigt, hvis et eller flere af de steder i kommunerne, hvor enhver vælger kan brevstemme, er indrettet således, at lokalerne, herunder evt. stemmerum eller enkeltstående pulte, er tilgængelige for kørestolsbrugere og andre stærkt bevægelseshæmmede.

Brevstemmeafgivningen i Borgerservice i Odense Kommune fandt sted i selve borgerservicelokalet. Der var fin plads til at manøvrere rundt i lokalet.

Når en borger, efter at have ventet på sit nummer i køsystemet, blev kaldt frem, skulle borgeren først legitimere sig selv og herefter have udleveret brevstemmematerialet. Legitimeringen samt udlevering af brevstemmemateriale foregik ved et hæve-sænke-bord i borgerservicelokalet.

Jeg har på den baggrund ingen bemærkninger til disse forhold.

6. Stemmerum

Af pkt. 8.2.3.5 i vejledning om afholdelse af kommunale og regionale valg tirsdag den 21. november 2017 fremgår bl.a. følgende om indretning af stemmerum:

”Det vil i den forbindelse være hensigtsmæssigt, hvis der på et eller flere af de steder i kommunerne, hvor enhver vælger kan brevstemme, f.eks. på borgerservicecentre og lignende, for at lette tilgængeligheden for personer med fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse indrettes et stemmerum, hvor der er plads til, at tre personer kan opholde sig samtidig. Stemmerummet skal således have plads til, at der ud over vælgeren kan opholde sig to stemmemodtagere eller en stemmemodtager samt en personligt valgt hjælper, når en vælger har brug for personlig bistand til at afgive sin stemme, (...). Det særlige stemmerum skal så vidt muligt være stort nok til, at der er plads til en kørestolsbruger samt to hjælpere. Det bemærkes i denne sammenhæng, at brevstemmeafgivning i selve brevstemmeafgivningsstedets lokaler må tilrettelægges således, at eventuel personlig bistand til brevstemmeafgivningen vanskeligt må kunne høres af andre

end den eller de medvirkende stemmemodtagere og/eller en eventuel hjælper, som vælgeren selv har udpeget.”

Vejledningen giver ikke umiddelbart oplysninger om, hvor stort dette særligt indrettede stemmerum skal være. Imidlertid informeres der i vejledningens pkt. 8.2.3.5 om, at kommunalbestyrelsen ved at kontakte Statens Byggeforskningsinstitut (SBI) bl.a. kan få nærmere oplysning om, hvilke mål et stemmerum skal have, for at det også vil kunne bruges af kørestolsbrugere.

SBI har udfærdiget en vejledning for udformning af disse særligt indrettede stemmerum i form af en tjekliste, der kan findes på SBI's hjemmeside (www.sbi.dk/tilgængelighed).

Jeg har ved tilgængelighedstilsynet taget udgangspunkt i denne vejledning udarbejdet af SBI.

Brevafstemningen i Borgerservice i Odense Kommune fandt sted i tre stemmebokse, der som nævnt var opstillet i selve borgerservicelokalet. De to største af stemmeboksene blev målt til at være ca. 1,75 m bred og 0,95 m dyb.

Ingen af disse stemmebokse var efter min opfattelse store nok til at rumme tre personer, herunder en kørestolsbruger, på en hensigtsmæssig og ordentlig måde. Ingen af stemmeboksene levede i øvrigt op til SBI's vejledende mål herom (1,7 m x 1,5 m).

Hvis Odense Kommune ved fremtidige brevafstemninger i Borgerservice ville anvende stemmebokse, bad jeg i min foreløbige rapport kommunen om at overveje at etablere et særligt indrettet stemmerum i overensstemmelse med SBI's vejledning.

Kommunen har i svaret af 15. august 2018 anført følgende:

”De stemmebokse der er anvendt i forbindelse med brevstemmeafgivningen på Borgerservice, er de stemmebokse der tilsvarende anvendes på kommunens 30 valgsteder på valgdagen.

Det gælder såvel de almindelige stemmebokse som de større stemmebokse, der blandt andet er beregnet til kørestolsbrugere.

Odense Kommune er ikke bekendt med, at stemmeboksenes størrelse har skabt problemer i forhold til handicaptilgængeligheden.

Odense Kommune har imidlertid noteret bemærkningerne fra Folketingets Ombudsmand, og kommunen vil i den forbindelse påbegynde udskiftningen af de stemmebokse, der er beregnet til kørestolsbrugere, således at de lever op til de vejledende mål fra Sbi.

Odense Kommune forventer at have udskiftet de pågældende stemmebokse inden næste valghandling, medmindre der i løbet af kort tid bliver udskrevet Folketingsvalg med kort varsel.”

Jeg har noteret mig det oplyste og foretager mig ikke mere i den anledning.

Stemmeboksene var placeret lige ved siden af hinanden, og besøgholdet anså det derfor for meget nærliggende, at uvedkommende ville kunne overheøre eventuel personlig bistand ved brevafstemningen.

Jeg bad i min foreløbige rapport om kommunens bemærkninger til dette.

Kommunen har i brevet af 15. august 2018 anført følgende:

”Som nævnt ovenfor er de stemmebokse, der opstilles i forbindelse med brevstemmeafgivningen, de samme der anvendes på valgdagen. Der er tale om stemmebokse, der er bygget sammen, hvilket efter Odense Kommunes opfattelse gør sig gældende for langt de fleste systemer, der anvendes i forbindelse med stemmeafgivningen hos landets kommuner.

Enhver vælger har ifølge valglovgivningen, herunder lov om kommunale og regionale valg ret til at få hjælp til stemmeafgivningen dels i forbindelse med brevstemmeafgivningen og dels i forbindelse med stemmeafgivningen på selve valgdagen.

Odense Kommune har ikke indrettet særlige stemmerum, der skal anvendes, såfremt en vælger ønsker hjælp til stemmeafgivningen. Hjælp ydes således i alle stemmerum.

Odense Kommune finder det ikke hensigtsmæssigt at lave særskilte stemmebokse, der skal anvendes, såfremt en vælger ønsker hjælp til stemmeafgivningen. Dette vil efter Odense Kommunes opfattelse skabe en unødigt og uhensigtsmæssig fokus på de vælgere, der ønsker hjælp.

En sådan opstilling vil efter Odense Kommunes opfattelse heller ikke kunne forhindre, at samtale fra stemmerummet i forbindelse med hjælp til stemmeafgivningen, måtte kunne opfanges af udeforstående. Dette vil efter Odense Kommunes opfattelse kræve et meget stort lokale, hvilket

typisk ikke kan honoreres på det enkelte brevafstemningssted eller afstemningssted. Det vil alternativt kræve, at de vælgere, der ønsker hjælp til stemmeafgivningen, henvises til et særskilt lokale dels på brevstemmestedet og dels på det enkelte valgsted. Dette finder Odense Kommune som nævnt ovenfor unødigt og uhensigtsmæssigt. Tilsvarende vil det på enkelte valgsteder vanskeligt kunne honoreres som følge af de fysiske rammer på valgstedet.

Odense Kommune er i øvrigt ikke bekendt med, at stemmeboksenes placering har givet anledning til problemer i forhold til at bevare stemmehemmeligheden for de personer, der ønsker hjælp til stemmeafgivningen.

Der tales dæmpet i forbindelse med den neutrale hjælp, der ydes, og der vil såvel på de steder, hvor der kan brevstemmes, samt på de enkelte valgsteder på valgdagen erfaringsmæssigt være en sådan baggrundsstøj, der gør, at det ikke er muligt at høre, hvad der bliver drøftet i stemmeboksen i forbindelse med hjælp til stemmeafgivningen.

Odense Kommune er således af den opfattelse, at den måde stemmerummene er opstillet på, ikke udgør en risiko for brud på stemmehemmeligheden.”

Jeg har noteret mig de overvejelser, som Odense Kommune har til mine bemærkninger på dette punkt. Jeg foretager mig herefter ikke mere i den anledning.

I § 2, stk. 2, og § 3, stk. 2, i bekendtgørelse om hjælpemidler, der skal stilles til rådighed ved stemmeafgivningen, er det bl.a. bestemt, at der på alle de steder i kommunen, hvor enhver vælger kan brevstemme, skal stilles følgende til rådighed:

- En sort filtpen.
- En ikke-håndholdt lup, der har fast eller justerbar afstand mellem linse og objekt ved hjælp af ben eller tilsvarende (f.eks. en standlup). Luppen skal kunne forstørre tekst til mindst firedobbelt størrelse, og der skal være plads til at afkrydse stemmesedlen under luppen.

I § 4, stk. 2, i samme bekendtgørelse er det bestemt, at der på mindst ét brevafstemningssted i kommunen skal stilles et hæve-sænke-bord (minimum 90 x 60 cm og med fri benplads) til rådighed.

Endelig følger det af § 6, stk. 2, jf. stk. 1, og § 7, stk. 2, jf. stk. 1, i samme bekendtgørelse, at der på mindst ét brevafstemningssted i 5 kommuner, herunder Odense Kommune, skal stilles et forstørrelsesapparat og en ikke-håndholdt LED-lampe til rådighed.

Forstørrelsesapparatet skal være med en skærm af typen CCTV (Closed Circuit Television), hvor skriftstørrelse, kontraster og lysstyrke kan reguleres af vælgeren. Læsepladen skal kunne låses fast, når vælgeren skal afkrydse stemmesedlen. Forstørrelsesapparatet må ikke kunne tilkobles internettet og må ikke kunne affotografere stemmesedlen eller lagre data.

LED-lampens lysstyrke og lysfarve skal kunne reguleres af vælgeren. Vælgeren skal desuden kunne ændre LED-lampens placering, således at lysudfaldet kan tilpasses efter vælgerens behov.

Stemmeboks med hæve-sænke-bord, lup og LED-lampe

En af de store stemmebokse var forsynet med et skråtstillet hæve-sænke-bord.

Hæve-sænke-bordet overholdt de nævnte minimumsmål. Bordets hæve-sænke-funktion blev styret ved hjælp af 2 knapper, som sad lidt skjult, så man kun med besvær kunne se, hvordan og hvad man skulle trykke på. Det var besøgsholdets vurdering, at det gjorde det lidt svært for en bruger at anvende hæve-sænke-funktionen.

Jeg bad i min foreløbige rapport om kommunens bemærkninger til dette punkt.

Kommunen har i brevet af 15. august 2018 anført følgende:

”Odense Kommune har, i forbindelse med anskaffelse af de hjælpemidler der blev indført ved bekendtgørelse om hjælpemidler, der skal stilles til rådighed ved stemmeafgivningen, via KL’s dialogportal, ’Valg og valgprocessen’ hentet inspiration fra andre kommuner, ligesom Odense Kommune har lagt vægt på de anbefalinger, der er kommet fra IBOS – Institutet for Blinde og Svagsynede, og som også er lagt ud på KL’s dialogportal, ’Valg og valgprocessen’.

IBOS anbefalede i den forbindelse et bord fra firmaet ROPOX, og det fremgik som en af anbefalingerne at højdejustering og skrånstilling af bordpladen skulle være elektrisk.

Odense Kommune har på den baggrund anskaffet et hæve-sænke-bord fra ROPOX med elektrisk justering af højde og skrånstilling af bordpladen.

Odense Kommune er ikke bekendt med, at knappernes placering har skabt problemer i forbindelse med brevstemmeafgivningen på Borger-service eller på valgdagen, hvor bordet blev anvendt på valgstedet på Odense Rådhus.

Der vil på brevstemmestedet altid være personale til stede, der kan vejlede den enkelte vælger i brug af bordet. Tilsvarende vil der på valgdagen altid være valgtilforordnede til stede på afstemningsstedet, der vil kunne hjælpe og vejlede vælgeren i brug af bordet.

Odense Kommune har imidlertid noteret rapportens bemærkninger, og kommunen vil i forbindelse med næste valghandling overveje, hvorvidt det vil være hensigtsmæssig med en form for skiltning/brugervejledning, der kan påføres bordet.”

Jeg har noteret mig det oplyste og foretager mig ikke mere i den anledning.

I samme stemmeboks var der installeret en ikke-håndholdt lup og en LED-lampe.

I den anden store stemmeboks var der installeret et forstørrelsesapparat.

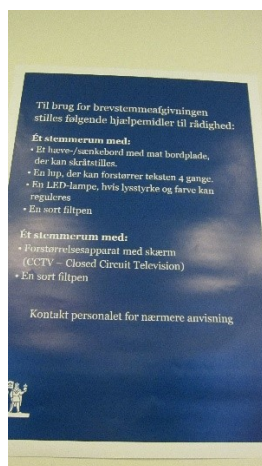

Det særlige forstørrelsesapparat

I ingen af de tre stemmebokse forefandt en filtpen. Ved forespørgsel til stemmemodtageren blev en sådan dog fremskaffet.

Jeg har ingen bemærkninger til disse hjælpemidler.

Det fremgår af § 9, stk. 2, i bekendtgørelsen om hjælpemidler, at kommunen ved opslag på brevafstemningsstederne skal orientere om de hjælpemidler (lup, filtpen, LED-lampe, forstørrelsesapparat og hæve-sænke-bord), som stilles til rådighed.

Opslag om hjælpemidler

Besøgsholdet noterede sig, at der fandtes et sådant opslag. Besøgsholdet bemærkede imidlertid, at opslaget var udført i et materiale, som gav genskin og derfor kunne være svært at læse for svagtseende. Dette gjaldt i øvrigt også for opslaget med vejledning i at afgive en brevstemme.

Jeg anbefalede i min foreløbige rapport Odense Kommune ved fremtidige valg at sørge for, at opslag om hjælpemidler og vejledning om brevafstemning sker ved anvendelse af et materiale, som ikke giver genskin.

Jeg bad om kommunens bemærkninger til dette.

Kommunen har i svaret til mig af 15. august 2018 oplyst, at kommunen på baggrund af rapportens bemærkninger vil sørge for, at opslag i forbindelse med fremtidige valg handlinger vil ske ved anvendelse af et materiale, som ikke giver genskin.

Jeg har noteret mig det oplyste og foretager mig ikke mere i den anledning.

Kommunen skal ved opslag på brevstemmestederne bekendtgøre de godkendte kandidatlistes mv. Jeg henviser herved til § 43, stk. 1, i lov om kommunale og regionale valg.

Opslag med kandidatliste

I Borgerservicelokalet var der opsat en kandidatliste. Besøgsholdet bemærkede, at kandidatlisten var meget svær at læse for svagtseende, fordi der var tale om en meget lille skrift.

Imidlertid var der også placeret en kandidatliste under forstørrelsesapparatet i stemmeboksen.

På den baggrund har jeg ikke nogen bemærkninger til opslaget.

7. Hjælp til at afgive stemme

Det følger af § 67, stk. 4, i lov om kommunale og regionale valg, at stemmemodtagerne skal yde hjælp ved stemmeafgivningen, hvis vælgeren ønsker dette.

Retten til at forlange hjælp gælder alle vælgere, herunder også vælgere med fysisk eller psykisk handicap, der har behov for hjælp til brevstemmeafgivningen. Det er desuden et krav, at det er vælgeren selv, der over for stemmemodtagerne tilkendegiver, at denne har behov for hjælp. Jeg henviser i den forbindelse til pkt. 8.2.4 i vejledning om afholdelse af kommunale og regionale valg tirsdag den 21. november 2017.

En stemmemodtager kan således ikke betinge en vælgers adgang til at afgive stemme af, at vedkommende accepterer at lade sig bistå ved stemmeafgivelsen, fordi stemmemodtageren skønner, at vælgeren har behov for hjælp.

Hjælp til at brevstemme forudsætter, at vælgeren umiddelbart over for den eller dem, der yder personlig bistand, utvetydigt kan tilkendegive, hvilken kandidat eller kandidatliste den pågældende ønsker at stemme på, jf. lov om kommunale og regionale valg § 67, stk. 6.

Den personlige bistand til at brevstemme ydes af op til to stemmemodtagere. Vælgeren kan dog forlange selv at udpege en person, der træder i stedet for den ene stemmemodtager. Det er også muligt udelukkende at modtage hjælp fra en personligt udpeget person. Dette gælder, hvis 1) vælgeren udtrykkeligt og utvetydigt fremsætter ønske om det over for stemmemodtageren og 2) vælgerens ønske er begrundet i en umiddelbart konstaterbar eller dokumenterbar fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse. Jeg henviser i den forbindelse til lov om kommunale og regionale valg § 67, stk. 4.

Besøgsholdet spurgte under tilsynsbesøget til muligheden for at få hjælp til at brevstemme. Personalet forklarede om processen i overensstemmelse med de ovenfor angivne regler.

Jeg har på den baggrund ingen bemærkninger til disse forhold.

8. Opfølgning

Som det fremgår af pkt. 5.1, beder jeg om at blive underrettet om, hvad mine anbefalinger om at sørge for at velkomststanderen lever op til de nævnte krav og anbefalinger – både for så vidt angår højde og muligheden for at anvende standerens funktioner – har ført til.

Jeg beder om at modtage den pågældende underretning inden 4 uger fra dateringen af denne rapport.

Denne endelige rapport er sendt til Odense Kommune, Økonomi- og Indenrigsministeriet, Det Centrale Handicapråd, Institut for Menneskerettigheder, Trafik-, Bygge- og Boligstyrelsen samt Statens Byggeforskningsinstitut.

Jørgen Steen Sørensen